

Damian Szacawa

Państwa Europy Północnej wobec kryzysu wewnętrznego na Białorusi

Kryzys wewnętrzny po wyborach prezydenckich na Białorusi jest wyzwaniem dla państw nordyckich i bałtyckich (NB8) i może potencjalnie wywrzeć wpływ na przewodnictwo Szwecji w Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE). Wybory oraz późniejsze postępowanie prezydenta Alaksandra Łukaszenki zostały skrytykowane przez państwa Europy Północnej. Wśród państw nordyckich dużą aktywność przejawia Szwecja, która w styczniu 2021 r. obejmie przewodnictwo w OBWE. W związku z kryzysem na Białorusi oraz konfliktem na wschodzie Ukrainy zakładane przez Szwecję priorytety będą bardzo trudne do zrealizowania.

Wspólne stanowisko państw nordyckich i bałtyckich w ramach formatu Nordic-Baltic 8 (NB8). Ostatni miesiąc jest czasem intensywnych wielostronnych działań dyplomatycznych w regionie Morza Bałtyckiego. Istotną rolę odgrywają państwa bałtyckie, m.in. Litwa (zob. [„Komentarze IEŚ” nr 247](#)), ale państwa nordyckie nie przyglądają się temu bezczynnie. 11 sierpnia ministrowie spraw zagranicznych NB8 we wspólnym stanowisku wyrazili zaniepokojenie stosowaniem przemocy wobec uczestników powyborczych demonstracji na Białorusi. Podkreślili, że wybory prezydenckie z 9 sierpnia nie były zgodne z międzynarodowymi zobowiązaniami tego kraju. W krótkim stanowisku wezwali także władze państwa do zaprzestania prześladowań przeciwników politycznych, niezwłocznego uwolnienia wszystkich niesprawiedliwie zatrzymanych oraz poszanowania praw człowieka. Ich zdaniem, natychmiastowe podjęcie dialogu politycznego pomiędzy rządem a opozycją jest kluczowe dla uniknięcia dalszego stosowania przemocy.

Wydarzenia na Białorusi po raz kolejny stały się tematem rozmów ministrów spraw zagranicznych NB8 w trakcie ich dwudniowego spotkania z okazji 30-lecia tego formatu, do którego doszło w Tallinie w dniach 8-9 września. Wówczas, oprócz potępienia otrucia lidera rosyjskiej opozycji Aleksieja Nawalnego, ministrowie wyrazili solidarność z aresztowanymi Białorusinami. Nalegali również na natychmiastowe uwolnienie bezprawnie zatrzymanych pokojowych demonstrantów i wyrazili zaniepokojenie sprawą karną wszczętą przeciwko Radzie Koordynacyjnej, a także zastraszaniem i zatrzymywaniem jej członków. W związku z brakiem postępów i ciągłymi aktami przemocy ze strony władz wobec manifestantów, przejawiającymi się np. w groźbach użycia siły militarnej, atakach na dziennikarzy oraz blokowaniu stron internetowych niezależnych mediów, wezwali władze Białorusi do współpracy z OBWE. Podkreślono, że szczególne znaczenie w dialogu pokojowym na Białorusi mogłaby odegrać Rada Koordynacyjna, reprezentująca różne grupy społeczne. Wskazanie OBWE jako instytucji międzynarodowej, która mogłaby pomóc w rozwiązaniu kryzysu na Białorusi, wynika zarówno z mandatu tej organizacji, jak i faktu, że Szwecja wkrótce obejmie w niej roczne przewodnictwo.

Stanowisko Szwecji wobec kryzysu na Białorusi. Pierwsza oficjalna reakcja Szwecji na rozwój sytuacji po wyborach prezydenckich na Białorusi pojawiła się już 10 sierpnia (podobnie jak w przypadku innych państw nordyckich). Minister spraw zagranicznych Ann Linde wskazała, że prezydent Łukaszenka wraz z rządem odpowiadają za przemoc wobec obywateli. Kilukrotnie przestrzegała Łukaszenkę przed negatywnymi dla relacji dwustronnych konsekwencjami politycznymi i gospodarczymi w przypadku kontynuowania obranej drogi i negatywnego rozwoju sytuacji wewnętrznej w kraju. Zaoferowała także pośrednictwo w rozmowach pomiędzy rządem a opozycją.

Ponadto 18 sierpnia Peter Eriksson – minister ds. międzynarodowej współpracy rozwojowej Szwecji – zdecydował o zamrożeniu programów pomocowych, których beneficjentami były struktury państwowe Białorusi (m.in. Bank Centralny). Krok ten należy traktować jako ważny sygnał dla władz Białorusi, świadczący o determinacji Szwecji w omawianej sprawie, mimo że wartość zatrzymanych programów wynosi jedynie 25,5 mln SEK, tj. ok. 2,5 mln EUR

(łączna wartość szwedzkich programów pomocowych dla Białorusi wynosi 120 mln SEK, tj. ok. 11,5 mln EUR). Warto zauważyć, że Białoruś nie jest dla Szwecji znaczącym partnerem gospodarczym. Według danych Szwedzkiego Urzędu Statystycznego (SCB) w 2019 r. Szwecja wyeksportowała na Białoruś towary (głównie turbiny gazowe i stal walcowaną) o wartości 596 mln SEK (57,3 mln EUR), co stanowi prawie 0,04% eksportu. Natomiast wartość importu z Białorusi (głównie nawozy potasowe i drewno opałowe) wyniosła 332 mln SEK (31,9 mln EUR), tj. około 0,02% importu. Dla porównania wartości te (eksport, import) w odniesieniu do państw bałtyckich kształtowały się następująco: Łotwa (5,13 mld SEK, 9,7 mld SEK), Litwa (10,9 mld SEK, 13,6 mld SEK), Estonia (12,9 mld SEK, 14,2 mld SEK).

Minister Linde rozpoczęła także działania dyplomatyczne na forum instytucji międzynarodowych. Oprócz wspomnianych spotkań w formacie NB8 poparła nałożenie sankcji przez UE na Białoruś (Rada do Spraw Zagranicznych UE) oraz zgodziła się odwiedzić to państwo, aby wspólnie z Edim Ramą – premierem i ministrem ds. Europy i spraw zagranicznych Albanii, która w 2020 r. sprawuje przewodnictwo w OBWE – podjąć próbę pośrednictwa pomiędzy białoruskim prezydentem a opozycją. W oficjalnej ofercie mediacji z końca sierpnia podkreślono, że otwarty i konstruktywny dialog jest niezbędny do rozwiązania impasu, a OBWE posiada mandat do prowadzenia takich działań. O swoich planach rozmawiała m.in. z ministrem Jackiem Czaputowiczem (19 sierpnia). Ministrowie wymienili uwagi nt. rezultatów nadzwyczajnego spotkania Rady Europejskiej ws. Białorusi oraz możliwości wykorzystania OBWE. Przypuszczalnie największym wyzwaniem dla Szwecji będzie ułożenie relacji z Rosją i uzyskanie nieformalnej zgody tego państwa na rozpoczęcie działań OBWE. Potwierdza to ostatnia rozmowa telefoniczna z ministrem Siergiejem Ławrowem (21 sierpnia), w trakcie której wyraził on sprzeciw wobec „narzucania Mińskowi jakichkolwiek usług mediacyjnych, a także gotowych rozwiązań”. Wprawdzie minister Linde dyplomatycznie stwierdziła, że rozmowa miała charakter konstruktywny i obie strony potwierdziły, że zaangażowanie OBWE w rozwiązanie kryzysu na Białorusi byłoby wartościowe, jednak stanowisko Rosji (według której Białorusini powinni samodzielnie uporządkować sprawy wewnętrzne, biorąc pod uwagę reformę konstytucyjną zaproponowaną przez prezydenta Łukaszenkę) pokazuje potencjalne trudności, przed którymi stanie wkrótce Szwecja.

Priorytety Szwecji w OBWE. Decyzja o powierzeniu Szwecji przewodnictwa w OBWE zapadła w trakcie Rady Ministerialnej OBWE w Bratysławie w grudniu 2019 r. W trakcie swojego przewodnictwa w OBWE Szwecja zapowiedziała skupienie się na trzech priorytetach, przedstawionych w połowie lipca w trakcie posiedzenia Stałej Rady OBWE przez wiceministra spraw zagranicznych Roberta Rydberga. Po pierwsze, jako najważniejsze jawi się wzmocnienie europejskiego porządku bezpieczeństwa opartego na prawie międzynarodowym. Służyć temu ma zapewnienie każdemu członkowi OBWE prawa do integralności terytorialnej, powstrzymywanie się od groźby lub użycia siły we wzajemnych relacjach i utrzymanie prawa każdego państwa do swobodnego kształtowania porozumień dotyczących polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

Po drugie, Szwecja zamierza zwrócić większą uwagę na koncepcję tzw. wszechstronnego bezpieczeństwa, która bliska jest założeniom feministycznej polityki zagranicznej, realizowanej przez Szwecję od 2014 r. Do łączących je elementów należą: uwzględnienie wielu wymiarów (bezpieczeństwo polityczne i ekonomiczne, prawa człowieka, demokracja i równość), kluczowe znaczenie instytucji międzynarodowych i autonomia ich organów oraz nacisk na zapobieganie zagrożeniom i budowanie pokoju po zakończeniu konfliktu.

Trzecim priorytetem Szwecji będzie dążenie do stopniowego rozwiązywania konfliktów w regionie OBWE (Ukraina, Gruzja, Górski Karabach), mając na uwadze wzmocnienie europejskiego porządku bezpieczeństwa oraz suwerenność, integralność terytorialną i niezależność państw w ramach granic uznawanych przez społeczność międzynarodową. W tym celu wiceminister Rydberg wskazał na konieczność ścisłej współpracy z misjami polowymi OBWE, które czynią tę organizację wyjątkową na tle innych struktur.

Wnioski. Wspólne stanowisko ministrów spraw zagranicznych NB8 należy traktować jako kolejną formę reakcji społeczności międzynarodowej na sytuację wewnętrzną na Białorusi. Państwa regionu Morza Bałtyckiego są zaniepokojone przebiegiem wyborów prezydenckich, które nie mogły być obserwowane przez Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE – ODIHR (ze względu na brak zaproszenia ze strony władz Białorusi), a także nieproporcjonalnym użyciem siły wobec pokojowych demonstrantów.

Od samego początku kryzysu Szwecja – ze względu na planowane przewodnictwo w OBWE – reprezentuje wyjątkowo stanowcze stanowisko wobec Białorusi wśród państw nordyckich. Podejmowane przez nią działania mają charakter zarówno bilateralny, jak i wielostronny. Wprawdzie Białoruś nie leży bezpośrednio nad wybrzeżem Bałtyku, jest jednak zaliczana do tego regionu. Brak stabilności tego państwa stanowi zagrożenie dla jego sąsiadów. Jest również wyzwaniem dla realizacji założeń feministycznej polityki zagranicznej Szwecji w jej najbliższym otoczeniu (promowanie i ochrona podstawowych wolności i praw człowieka); dodatkowo utrudnia także realizację priorytetów przewodnictwa Szwecji w OBWE, w tym m.in. kontynuowania poszukiwania rozwiązania kryzysu „na Ukrainie i wokół Ukrainy”. Nie oznacza to bynajmniej konieczności zmiany priorytetów – obecne zostały oficjalnie przedstawione i są na tyle ogólne, że obejmują przeciwdziałanie sytuacjom kryzysowym i rozwiązywanie ich zgodnie z mandatem OBWE na obszarze od Vancouver do Władywostoku.

Efekty przewodnictwa Szwecji w OBWE i stopień realizacji jej priorytetów będą miały duże znaczenie dla polityki zagranicznej Polski oraz sytuacji na Ukrainie i Białorusi – przede wszystkim z uwagi na decyzję państw członkowskich OBWE o powierzeniu Polsce przewodnictwa w tej organizacji w 2022 r. oraz sprawowania funkcji państwa gospodarza ODIHR. W perspektywie niecałych dwóch lat sytuacja w Europie Wschodniej najprawdopodobniej wciąż będzie niestabilna.